Klausimynas „Laiko suvokimas” etninės kultūros medžiagai rinkti

1. Dažnai sakome „neturiu laiko”, o kas gi yra tas laikas?
2. Kodėl laiką vadiname žodžiu „laikas”? (Gal jis mus laiko?).
3. Ar visuomet laikas yra vienodas? Ar būna **laimingas** ir **nelaimingas, geras** ir **blogas** laikas (minutė, diena, savaitė, mėnuo, metai, amžius)? Ką tuomet reikia ir ko negalima daryti? Kodėl? Gal kokiais nors veiksmais galima panaikinti ar sumažinti laiko blogumą?
4. Gal yra koks ypatingas laikas, į kurį pataikius galėtų išsipildyti žmogaus norai, svajonės? Koks tai laikas?
5. Gal sakydavo, kad žmogus gimsta geru arba blogu laiku? Kaip tą aiškino?
6. Ar priklauso žmogaus (ar gyvūno) būdas, išvaizda ar (ir) sveikata nuo to, kokiu laiku jis gimė? (paros laiku, savaitės dieną, metų laiku, metais)?
7. Kaip yra sakoma apie laiko keitimąsi: eina, bėga, teka, slenka ar kaip kitaip?
8. Ar laikas visuomet vienodai eina? Gal sakydavo, kad laikas seniau tekėjo lėčiau, o dabar greičiau ar atvirkščiai? Kodėl?
9. Kada laikas bėga greičiau, o kada lėčiau? Gal yra kokie burtai ar kiti veiksmai, kai nori padaryti, kad laikas bėgtų greičiau arba lėčiau?
10. Ar būna taip, kad atrodo, jog laikas sustojo? Ar gali laikas sustoti?
11. Ar dieną ir naktį laikas eina vienodai? Ar miegant ir sapnuojant laikas bėga taip pat, kaip ir nemiegant?
12. Ar Šiame ir Aname pasaulyje laikas teka vienodai?
13. Kaip anksčiau buvo laikas dalinamas, kai nebuvo valandų, minučių ir sekundžių?
14. Kaip be galo trumpą laiką vadina (t.y. momentą)?
15. Kaip be galo ilgą laiką vadina?
16. Ar galima žinoti ateitį? Kaip?
17. Ar galima nukeliauti į praeitį arba į ateitį ir pasakyti, kas buvo arba bus?
18. Ar galima susigrąžinti prarastą laiką?

Amžius

19. Kas yra amžius? Kiek jis trunka?
20. Koks amžius yra skirtas žmogui? Kodėl žmonės gyvena skirtingą amžių?
21. Kaip skirstomas žmogaus amžius? (Pvz.: *kūdikystė, vaikystė, jaunystė, pusamžis, pagyvenęs, senas* ir pan.) Koks amžius kokius gyvenimo metus atitinka?
22. Kaip seniau nusakydavo žmogaus amžių – metais, vasaromis, žiemomis ar kitaip?
23. Kaip skiriasi žmogaus, gyvulių ir augalų amžius? Kodėl?

24. Kodėl gegutė skaičiuoja laiką? Kuo ji svarbi, kad net laikrodžiuose būna įtaisyta?
25. Kodėl pagal jos kukavimą žmonės skaičiuoja savo metus? Gal žinote kokių pasakojimų apie gegutę?
26. Ar seniau būdavo kaip nors pažymimas žmogaus perėjimas iš vieno žmogaus amžiaus į kitą? Kada iš vaiko tampama – vaikinu ir mergina, vyru ir moterimi?
27. Kokio amžiaus pradėdavo vedybinį gyvenimą?
28. Kokios žmogaus savybės būdingos kiekvienam jo amžiaus tarpsniui?
29. Kas nulemia žmogaus gyvenimo trukmę? Kodėl vieni gyvena ilgiau, kiti trumpiau?
30. Gal žinote kokių posakių apie žmogų ir jo amžių?
31. Ar yra amžinų dalykų pasaulyje? Ar viskas neamžina?
32. Kas yra amžinybė?

Para

33. Kas yra para? Kaip suprantate žodį „para"?
34. Kaip buvo vadinamos svarbiausios paros laiko dalys (pvz.: rytas, pietūs/diena, vakaras, naktis)?
35. Į kokias dalis buvo dar smulkiau dalinamas ryto, dienos, vakaro ir nakties laikas (pvz.: *priešaušris, apydienis, pusiaurytis, pusrytis, priešpiečiai, pietūs, pavakariai, vakarienė, pusnakčiai, įmygis, pirmieji/antrieji gaidžiai…*)?
36. Kaip yra vadinamos saulės padėtys danguje? (pvz.: *„Saulė priešpiečiuose", „Saulė pavakariuose" ir pan.* Užrašyti posakių.).
37. Kaip nusakydavo saulės aukštį virš horizonto? (pvz.: *„Saulė per grėbliakotį / per šienkartę/per kačergą/per tris ratus nuo žemės"* ir pan. Užrašyti posakių.).
38. Kada prasideda ir baigiasi diena (naktis)?
39. Kiek kartų buvo valgoma įvairiais metų laikais (vasarą, rudenį, žiemą, pavasarį)?
40. Nuo kurios dienos pradėdavo duoti šeimynai pavakarius ir priešpusryčius?
41. Ar būdavo tokių darbų (papročių, burtų ar kitų veiksmų), kuriuos reikėdavo daryti tam tikru paros metu (saulei leidžiantis, nusileidus, saulei tekant arba naktį, vidurnaktį)? Kodėl?
42. Ko nepatartina daryti tekant (leidžiantis) saulei? Kodėl?
43. Ką darydavo piemenėliai, norėdami, kad greičiau patekėtų saulutė ir juos sušildytų?
44. Ar galima po saulėlydžio dirbančiam žmogui sakyti „padėk, Dieve"? Kodėl?
45. Kuo ypatingas saulėtekio laikas? Kodėl?
46. Kuo ypatingas vidurdienio laikas? Kodėl?
47. Kuo ypatingas saulėlydžio laikas? Kodėl?
48. Kuo ypatingas vidurnakčio laikas? Kodėl?
49. Kodėl sakoma, kad vaidenasi dažniausiai vidurnaktį? O gal yra ir kitas koks

metas, kuomet dažniau gali pasivaidenti?
50. Pagal ką nustatydavo, kad jau metas sėstis prie šventinio Kūčių stalo? Kodėl?
51. Ar priklauso žmogaus būdas, išvaizda ir likimas nuo to, kuriuo paros metu jis gimė? Kaip?
52. Gal žinote kokių patarlių, priežodžių, posakių ar mįslių apie laiką, dieną, naktį, rytą, vakarą?

Savaitė

53. Kas yra savaitė?
54. Kaip seniau vadindavo savaitės dienas? Kurią savaitės dieną laikė pirmąja savaitės diena?
55. Kuri yra svarbiausia savaitės diena? Kodėl?
56. Kokios savaitės dienos buvo laikomos tinkamos kokiems nors darbams, o kokios netinkamos (pvz.: verpti, audimą apmesti, austi, žvejoti, sėti, namą statyti, turgun važiuoti)? Gal buvo kas pasakojama apie ketvirtadienio vakarą ir verpėjas?
57. Kokia savaitės diena geriausia, kokia blogiausia? Kodėl?
58. Ar priklauso žmogaus būdas ar išvaizda nuo to, kokią savaitės dieną jis gimęs? Kaip?
59. Gal žinote kokių patarlių, priežodžių, posakių ar mįslių apie savaitę, savaitės dienas?

Mėnesiai, metų laikai

60. Kas yra mėnuo?
61. Kodėl vienodu vardu vadiname laiką - mėnesį ir mėnulį?
62. Kokios yra mėnulio atmainos (išvardyti ir aprašyti mėnulio išvaizdos kaitą)? Kiek jos trunka?
63. Ar su mėnulio atmainomis buvo derinami įvairūs ūkio darbai, gydymai ir kiti veiksmai?
64. Kodėl mėnesių yra 12?
65. Ar seniau mėnesius vadindavo kaip ir dabar? O gal žinote ir kokius kitus seniau vartotus mėnesių vardus? Ką jie reiškia?
66. Ką reiškia (kaip suprantami) mėnesių pavadinimai (*sausis, vasaris, kovas, balandis* ir t.t)?
67. Ar seniau mėnesiai prasidėdavo tuo pačiu laiku, kaip dabar, ar kitu?
68. Gal sakydavo, kad yra *metų mėnesis ir dangaus (mėnulio) mėnesis*? Kaip jie skiriasi?
69. Ar pagal jauno mėnulio pasirodymą ir išvaizdą galima spręsti apie būsimą mėnesį (orus, derlių, sėkmę ir pan.)?

70. Kada prasideda vasara, ruduo, žiema, pavasaris? Gal yra kokios šventės ar kitos dienos, nuo kurių prasideda vieni ar kiti metų laikai?
71. Gal yra kokios dienos metuose, nuo kurių prasideda geri ar blogi orai – šalnos, lietūs, sausros, krušos ir pan.?
72. Kas yra „bobų vasara", kodėl ją taip vadina? Kada ji prasideda ir baigiasi?
73. Su kuria mėnesio diena ar švente siejami šie reiškiniai:
    a) Pradeda ir baigia kukuoti gegutė? Kodėl?
    b) Parskrenda ir išskrenda įvairūs paukščiai? Kodėl?
    c) Pradeda ir baigia griaudėti perkūnas? Kodėl?
    d) Prasideda ir baigiasi šalnos?
    e) Pražysta įvairūs augalai (žolės, javai, medžiai)?
    f) Prisirpsta vaisiai (miško ir sodo uogos, obuoliai)?
74. Kada seniau prasidėdavo ir baigdavosi samdos laikas?
75. Ką darydavo piemenys, kuomet norėdavo, kad greičiau ateitų žiema, pasnigtų ir baigtųsi gyvulių ganymo laikas? (Detaliai aprašyti).
76. Ar pagal saulės padėtį ir jos kelią dangumi galima nustatyti metų laikus ir dienas? Kaip?
77. Kaip vadinamas tas laikas, kai naktis susilygina su diena?
78. Kada būna ir kaip vadinasi trumpiausia (ilgiausia) metų diena? Kada dienos pradeda ilgėti (trumpėti)?
79. Kaip seniau nustatydavo, kada diena susilygina su naktim? Kaip nustatydavo, kada bus trumpiausia ir ilgiausia metų diena?
80. Gal sakydavo, kad saulė „apsiverčia" ar „apsigręžia"? Ką tai reiškia ir kada taip būna?
81. Kaip nustatydavo tinkamiausią laiką įvairiems lauko darbams – pagal dangaus šviesulius, pagal augalų žydėjimą? (Detaliai aprašyti).
82. Kokiu laiku ir kaip spėdavo būsimų metų orą, derlių ir sėkmę (pagal pirmas mėnesio dienas, pagal šventinių dienų orą, pagal saulę, pagal mėnulį, pagal žvaigždes ir kt.)?
83. Kaip seniau moterys skaičiuodavo nėštumo laiką?
84. Ar priklauso žmogaus būdas ar išvaizda nuo to, katruo metų laiku ar katrą mėnesį jis gimęs? Kaip?
85. Ar yra svarbu, kuriuo metu moteris nutraukia krūtimi maitinti kūdikį? Kodėl?
86. Kokios buvo svarbiausios metų šventės ir šventųjų dienos (šv. Petras, šv. Stanislovas, šv. Antanas, šv. Ona, šv. Petronėlė, šv. Mikalojus ir t.t.)? Kokius darbus reikdavo nudirbti iki tos dienos arba pradėti tą dieną?
87. Gal jūsų gyvenamoje vietovėje yra ar buvo švenčiami kokie atlaidai? Ar pagal juos planuodavo pradėti ar baigti kokius nors darbus?
88. Gal žinote kokių patarlių, priežodžių, posakių ar mįslių apie mėnesius, metų laikus?

Laiko matavimas

89. Iš kur žinojo, kad jau laikas keltis? Kada keldavosi žiemą, pavasarį, vasarą, rudenį?
90. Kaip seniau nustatydavo dienos ir nakties laiką be laikrodžio? (Pvz.: *pagal saulės padėtį, pagal šešėlį, pagal mėnulį, pagal gaidžio giedojimą* ir pan. Aprašyti, kaip tai daroma).
91. Ar visada gaidžiai gieda tuo pačiu metu? Kiek kartų jie gieda ir kokiomis valandomis?
92. Kaip seniau nustatydavo nakties arba darbų laiką pagal žvaigždžių padėtį? (Pagal *Sietyną, Šienpjovius, Grįžulo ratus, Paukščių taką, Aušrinę ir Vakarinę* ar kt. Detaliai aprašyti).
93. Ar mokėdavo laiką nustatyti pagal šešėlio ilgį? Kaip? Ar atsižvelgdavo į šešėlio ilgio pasikeitimą keičiantis dienos ilgumui?
94. Gal mokėdavo pasidaryti Saulės laikrodį? Kaip?
95. Gal mokėdavo laiką nustatyti pagal pro langą į trobą krentančią saulės šviesą?
96. Kaip nustatydavo dienos laiką be laikrodžio apsiniaukusią dieną?
97. Gal mokėdavo laiką pasakyti pagal augalų išvaizdą ar kokius kitus gyvosios gamtos požymius? Kaip?
98. Pagal ką seniau nustatydavo, kad diena jau pailgėjo ar sutrumpėjo, kai nebuvo laikrodžio?
99. Gal sakydavo, kiek ir kada pailgėja diena po Kalėdų (pvz.: nuo Kalėdų iki Trijų karalių –*"diena pailgėja per gaidžio žingsnį", „per avino šuolį"* ir pan.)? Ką tai reiškia?
100. Kada atsirado sieniniai laikrodžiai? Ar daug kas juos turėdavo kaime? Kokie jie buvo? Kaip juos nustatydavo, kai nebuvo radijo?